

“โครงการตามพระราชดำริ” กับการพยายามแก้ปัญหาชาวยากจนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2524*

กฤตวิชญ์ ปิ๋มไพบูลย์**

บทคัดย่อ

โครงการตามพระราชดำริในจังหวัดหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521- 2524 เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดในเรื่องของความยากจนของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ แนวคิดดังกล่าวนำมาซึ่งการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดัดศักยภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้อย่างคุ้มค่าและสร้างประโยชน์สูงสุดให้กับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งได้แก่ โครงการจัดการน้ำและที่ดินที่เกี่ยวข้องกับการสร้างระบบชลประทาน การระบายน้ำออกจากพรุ การสร้างนิคมสหกรณ์ การขยายเส้นทางคมนาคมในพื้นที่ ตลอดจนการสร้างอาชีพเสริมและปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของประชาชนแบบดั้งเดิมให้เป็นการผลิตตามหลักวิชาการสมัยใหม่ โดยโครงการเกือบทั้งหมดจะมีจังหวัดนราธิวาสเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของโครงการ

คำสำคัญ: โครงการตามพระราชดำริ, จังหวัดชายแดนภาคใต้, ความยากจนของประชาชน, ปัญหาความมั่นคง

Abstract

The Royal Development Projects in the Southern Border Provinces of Thailand between 1978 and 1981 were base on the notion that popular poverty significantly triggered political turmoil and violence in the region. This idea accounted for numerous projects that followed which were intended to make use of regional resources in the most effective way to improve the communities' living conditions. The projects embraced, for instance, water and land management, irrigation improvement, peat swamp forest deforestation and drainage, cooperation community foundation, and regional transportation development. The Royal Development Projects ultimately strove for helping local residents have extra income occupations and introducing them the new mode of production based on modern science and technology. Remarkably, the majority of these Royal Development Projects were concentrated in Narathiwat Province.

Keywords: The Royal Development Project, Southern Border Provinces, popular poverty, political turmoil

* บทความนี้ปรับปรุงจากส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับที่ชื่อเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2532” ของผู้เขียน

** นิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

งานศึกษาโครงการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ที่ผ่านมามักให้ความสำคัญกับการดำเนินโครงการเหล่านี้ในฐานะที่เป็นกระบวนการสำคัญในการทำให้สังคมไทยยอมรับและยกย่องพระองค์ในฐานะ “กษัตริย์นักพัฒนา” และการเป็นแม่แบบของผู้หน้าที่สังคมไทยต้องการ โดยมองผ่านการดำเนินโครงการพัฒนาของพระองค์ในภาพรวม¹ หรือพยายามพิสูจน์ให้เห็นถึง “พระมหากษัตริย์คุณ” ของพระองค์ในการดำเนินโครงการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเป็นผลให้ความรุนแรงทางการเมืองในพื้นที่แห่งนี้มีจำนวนลดน้อยลง²

บทความนี้ต้องการศึกษารายละเอียดของกระบวนการพัฒนาผ่าน “โครงการตามพระราชดำริ” ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2524 ซึ่ง พ.ศ. 2521 เป็นปีที่ “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” ฉบับแรกถูกประกาศใช้โดยรวมโครงการตามพระราชดำริเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาของรัฐเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของกองกำลังต่อต้านรัฐบาลที่รัฐเรียกว่า “ขบวนการโจรก่อการร้าย (ชก.)”³ ทำให้โครงการตามพระราชดำริขยายตัวอย่างกว้างขวางในช่วงเวลานี้ จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นปีที่มีการก่อตั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เพื่อทำหน้าที่ประสานงานในการดำเนินโครงการพัฒนาของรัชกาลที่ 9 โดยตรง⁴ ทั้งนี้ยังเป็นปีที่เกิดศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต) อันเป็นศูนย์ที่ตั้งขึ้นเพื่อประสานงานหน่วยงานราชการระดับท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อดำเนินโครงการและยุทธการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระดับท้องถิ่นในปีเดียวกัน⁵

¹ ดู งานของชนิดา ชิตบัณฑิตย์. (2550). *โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. และปรากฏ กลิ่นพุ้ง. (2551). *การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493-2530*.

² ปิยนาด บุนนาท. (2557, 1 มกราคม). พระมหากษัตริย์กับประชาชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสมัยประชาธิปไตย. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. 39 (1): 1-39.

³ “ขบวนการโจรก่อการร้าย” เป็นคำที่รัฐใช้เรียกขบวนการต่อต้านรัฐบาลและมีวัตถุประสงค์ในการแบ่งแยกดินแดนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะเวลาสั้น รวมถึงกองโจรที่ทำการปล้น เรียกค่าไถ่ เรียกค่าคุ้มครอง และสังหารบุคคลของรัฐและประชาชนทั่วไป ซึ่งขบวนการโจรก่อการร้ายในระบอบเวลานั้นประกอบไปด้วย 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่ม BNPP (Brisan Nasional Pembasan Patani-แนวร่วมปลดแอกแห่งชาติปาตานี) กลุ่ม BRN (Barisan Revolusion Nasional-ขบวนการปฏิวัติแห่งชาติปาตานี) และกลุ่ม PULO (The Patani United Liberation Organization-องค์การสหปาตานีเสรี) ดู หงซ. ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี). หน้า 384-385. และดู Surin Pitsuwan. (1982). *ISLAM AND MALAY NATIONALISM: A CASE STUDY OF THE MALAY-MUSLIMS OF SOUTHERN THAILAND*. pp. 228-240.

⁴ ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. (2550). เล่มเดิม. หน้า 250-255.

⁵ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2527). *บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษาวปอ. รุ่นที่ 26*. หน้า 18-21.

บทความนี้จะศึกษาการดำเนินการของโครงการในระยะเวลาก่อนที่องค์กรทั้งสองจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ และจะเน้นให้เห็นถึง “ความพยายาม” ในแก้ปัญหาเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐผ่านโครงการตามพระราชดำริ ด้วยความรับรู้และเข้าใจของรัฐว่าปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นที่มาที่สำคัญของปัญหาความมั่นคง ในการอธิบายได้ตั้งอยู่บนคำถามว่าความรับรู้และเข้าใจดังกล่าวของรัฐนำมาซึ่งการดำเนินโครงการตามพระราชดำริในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในลักษณะเช่นใด โครงการเหล่านี้ก่อให้เกิดผลประการใดต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจะเน้นให้เห็นถึงนัยทางความมั่นคงเป็นประการสำคัญ ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์สมมติฐานว่าการดำเนินการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านโครงการตามพระราชดำริ จะเน้นการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประชาชนที่มีฐานหลักอยู่ที่การเกษตรกรรม กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดการขยายตัวของตัวโครงการและผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ และเกิดการขยายตัวของชุมชน การคมนาคม รวมถึงการเกษตรกรรมในรูปแบบที่ทางโครงการตามพระราชดำริและรัฐต้องการ แต่การขยายตัวเหล่านี้ก็เป็นไปอย่างจำกัด บทความจะเริ่มต้นอธิบาย “แนวคิด” ในการแก้ปัญหาชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลานี้ของโครงการตามพระราชดำริ ที่มาของโครงการตามพระราชดำริในพื้นที่แห่งนี้และการดำเนินการก่อนปี พ.ศ. 2521 แต่พอสังเขป เพื่อปูประเด็นเข้าสู่การอธิบายโครงการตามพระราชดำริในระหว่าง พ.ศ. 2521-2524 ในรายละเอียด โดยมองผ่านด้านสองด้านที่สำคัญของโครงการ คือ ด้านการจัดการน้ำและที่ดิน กับด้านการสร้างเส้นทางคมนาคมและการพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของประชาชน

โครงการตามพระราชดำริกับแนวคิดในการแก้ปัญหาชายแดนภาคใต้

ความพยายามในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่าน “โครงการตามพระราชดำริ” เกิดจากฐานคิดที่ว่าปัญหาการต่อต้านรัฐบาลของ “ขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.)” กลุ่มต่างๆ ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือปัญหาความยากจนและการว่างงานของประชาชนในพื้นที่ หรือที่กล่าวกันว่า “ปัญหาของโจรก็เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจ...รากเหง้าของโจร คือ เศรษฐกิจ (สะกดตามต้นฉบับ)”¹ แนวคิดนี้มาจากการเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยต่อหัว (per capita gdp) ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้กับรายได้เฉลี่ยของภาคใต้โดยรวมและของทั้งประเทศ ซึ่งทำให้เห็นว่ารายได้ของคนในพื้นที่นี้มีรายได้น้อยกว่ารายได้เฉลี่ยโดยรวมของทั้งภาคใต้และของประเทศค่อนข้างสูง หากพิจารณารายได้เฉลี่ยต่อหัวแยกเป็นจังหวัดในช่วงปี พ.ศ. 2518-2522 รายได้เฉลี่ยต่อหัวของจังหวัดนราธิวาสจะอยู่ที่ 6,377 บาท ถึง 9,493 บาท ส่วนของจังหวัดปัตตานีจะอยู่ที่ 3,410 บาทถึง 6,795 บาท ส่วนของจังหวัดยะลา คือ 6,440 บาท ถึง 11,370 บาท เมื่อเทียบอัตรารายได้ต่อหัวกับของภาคใต้ทั้งหมดในช่วงปีเดียวกันนี้ คือ 6,333 บาท ถึง 12,683 บาท แสดงให้เห็นว่ามีเพียงจังหวัดยะลาเท่านั้นที่มีรายได้เฉลี่ยที่ใกล้เคียงกับอัตรารายได้เฉลี่ยของภาคใต้โดยรวมที่ค่อนข้างคงที่ และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยต่อหัวทั้งประเทศในช่วงเวลาเดียวกัน คือ 7,132 บาท ถึง 12,067 บาท จะทำให้เห็นลักษณะดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในสามจังหวัดชายแดน

¹ แดง ทิพย์วัลย์. (2525). สภาพปัญหาการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของจังหวัดนราธิวาส. ใน นิรัตน์ จรจิตร และคณะ. สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. หน้า 6.

ภาคใต้มีเพียงจังหวัดยะลาเท่านั้นที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนใกล้เคียงกับรายได้เฉลี่ยของภาคใต้และของประเทศ ในขณะที่สองจังหวัดที่เหลือมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวน้อยกว่าของภาคใต้โดยรวมและของประเทศค่อนข้างมาก¹ จนมีผู้กล่าวว่า “คนใน (จังหวัดชายแดนภาค) ภาคใต้จนไม่น้อยไปกว่าคนอีสาน”²

สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับความยากจน คือ ปัญหาการว่างงาน โดยเฉพาะ “ปัญหาเด็กวัยรุ่นว่างงาน” ซึ่งเป็นปัญหาที่สร้างความวิตกกังวลให้กับหน่วยงานพัฒนาของรัฐและข้าราชการของรัฐในพื้นที่ว่าเป็นที่มาสำคัญอย่างหนึ่งของความรุนแรงในพื้นที่แห่งนี้³ แม้ว่าความยากจนหรือความเดือดร้อนทางวัตถุนั้นโดยตัวของมันเองแล้วจะไม่สามารถเป็นจุดกำเนิดของการความรุนแรงต่อรัฐได้ก็ตาม แต่สิ่งนี้สามารถถูกแปรเป็นสัญลักษณ์ของการถูกกดขี่จากรัฐโดยกลุ่มต่อต้านรัฐได้⁴ ปัญหาความยากจนและการว่างงานโดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นจึงกลายเป็นสิ่งที่ทางภาครัฐวิตกกังวล และเชื่อว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาซึ่งการก่อความรุนแรง เพื่อจุดมุ่งหมายในการต่อต้านรัฐบาลโดยใช้บริบทของความยากจนและการว่างงานของประชาชนมาเป็นตัวเร่งให้การต่อต้านรัฐขยายตัวกว้างขวางขึ้น

ดังนั้นกระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของโครงการตามพระราชดำริจึงดำเนินไปตามฐานคิดดังกล่าว นั่นคือ เป็นไปเพื่อเพิ่มรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนในท้องถิ่น และพยายามแก้ปัญหาในสิ่งที่โครงการตามพระราชดำริเชื่อว่าเป็นที่มาของความยากจนของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยหวังว่ากระบวนการพัฒนาเหล่านี้ จะนำมาซึ่งการลดปัญหาการว่างงานและความยากจนในพื้นที่ลง เมื่อประชาชนปราศจากความยากจนก็จะไม่เข้าร่วมกับขบวนการต่อต้านรัฐกลุ่มต่างๆ และจะไม่เกิดปัจจัยที่จะก่อให้เกิดบรรยากาศของการต่อต้านรัฐเหล่านั้น

1 ดู กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2522). *ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด ฉบับปี 2522*. หน้า 2, 8, 112, 114, 122. องค์ความรู้เรื่องปัญหาเศรษฐกิจหรือปัญหาความยากจนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยถือจากสถิติรายได้ต่อหัวว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของปัญหาความมั่นคงนี้ เป็นความรู้และความเข้าใจที่เป็นของภาครัฐโดยแท้ แต่หากพิจารณาจาก “ความคิด” ของกลุ่มต่อต้านรัฐในพื้นที่เวลานั้น จะเห็นถึงการเน้นโจมตีภาครัฐที่ห่างไกลจากประเด็นทางเศรษฐกิจ เช่น การโจมตีว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ว่า “ไร้มนุษยธรรมไม่ตามกฎหมายของรัฐธรรมนูญ” หรือกล่าวว่า “ทางการได้ทำกรรมกรรมชวมลายูมากโดยการจับกุมและแม่ของมะแซพร่อน และคนมลายูอีกหลายคนโดยไม่มีความคิดใด” ดู หจช. ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ชก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี). หน้า 317, (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี). หน้า 515.

2 ผู้กล่าวคำนี้ คือ นายอานวย สุวรรณศิริ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเวลานั้นได้กล่าวในการสัมมนาเรื่องปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้: ข้อเท็จจริงและแนวทางแก้ไข ซึ่งจัดขึ้น ณ ศูนย์สารนิเทศ หอประชุมใหญ่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระหว่างวันที่ 28-29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2523 ดู การอภิปรายภาคเช้า วันที่ 28 พฤศจิกายน 2523. *เอเชียปริทัศน์*. 2 (1): 54.

3 ดู คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2525). *องค์ประกอบของปัญหาที่มีต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดภาคใต้*. หน้า 224.

4 เกษียร เตชะพีระ. (2550). *สู่ความเข้าใจและทางออก. ใน มลายุศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้*. หน้า 201.

ความหมายและความเป็นมาของโครงการตามพระราชดำริในจังหวัดชายแดนภาคใต้

“โครงการตามพระราชดำริ” เป็นรูปแบบหนึ่งของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”¹ ที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน หมายถึง โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงวางแผนพัฒนา หรือทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระราชดำริ โดยจะทรงร่วมงานกับฝ่ายหน่วยงานของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายพลเรือน ตำรวจ หรือฝ่ายทหาร ในการดำเนินงานของโครงการ² และยังเป็นโครงการที่มีลักษณะของการเป็น “...โครงการที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานของรัฐ ใช้งบประมาณของรัฐ ดำเนินการตามพระราชดำริ และเป็นไปตามพระราชประสงค์”³

โครงการตามพระราชดำริที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เริ่มขึ้นภายหลังจากที่พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนราธิวาสก่อสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2516 นำมาซึ่งการเสด็จแปรพระราชฐานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมายังพระตำหนักแห่งนี้ จนกระทั่งในปีถัดมาคือ พ.ศ. 2517 การเสด็จแปรพระราชฐานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเริ่มมีความเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาชนบทในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งนับว่าเป็นจังหวัดที่มีโครงการตามพระราชดำริมากที่สุดในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยกัน

จุดเริ่มต้นของโครงการตามพระราชดำริในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ เยี่ยมราษฎรในจังหวัดนราธิวาสในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2517 และทรงทอดพระเนตรพื้นที่หนองน้ำไร้ประโยชน์หรือพรุ⁴ ที่เชื่อว่าเป็นที่มาของปัญหาน้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรมของประชาชนในอำเภอเมืองและอำเภอบาเจาะกว่า 60,000 ไร่ โครงการขุดคลองระบายน้ำเพื่อระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุตามพระราชดำริจึงเกิดขึ้น เพื่อป้องกันน้ำท่วม และเพื่อให้เกิดพื้นที่พรุแห้งสำหรับจัดสรรให้ประชาชนที่ขาดแคลนที่ดินทำกิน โดยประชาชนที่เข้ารับการจัดสรรที่ทำกินจะได้สิทธิในการทำกินชั่วคราวชั่วคราวแต่จะไม่ได้กรรมสิทธิ์ซื้อขายที่ดินนั้น กล่าวคือกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะเป็นของสหกรณ์การเกษตรที่จะจัดตั้งขึ้นภายหลังการก่อตั้งชุมชนบริเวณพื้นที่พรุแห้งแล้ว ซึ่งโครงการนี้ต่อมาจะใช้ชื่อว่าโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะและโครงการจัดตั้งสหกรณ์พรุบาเจาะ⁵ นับว่าโครงการตามพระราชดำรินี้ในจังหวัดนราธิวาสเริ่มเกี่ยวข้องกับการจัดการระบบน้ำและที่ทำกินมาตั้งแต่เริ่มเกิดโครงการ

1 สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). (2544). *ได้ร่มพระบารมี 20 ปี กปร.* หน้า 121 อ้างถึงใน ชนิตา ชิตบัณฑิตย์. (2550). เล่มเดิม. หน้า 253.

2 แหล่งเดิม. หน้า 7. ส่วนประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้แบ่งประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. โครงการตามพระราชประสงค์ 2. โครงการหลวง 3. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ และ 4. โครงการตามพระราชดำริ ดูรายละเอียดใน แหล่งเดิม. หน้า 6-7.

3 ปราการ กลิ่นฟุ้ง. (2551). เล่มเดิม. หน้า 193.

4 “พรุ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง พื้นดินที่ข้างบนแข็งข้างล่างหล่ม พรุจึงหมายถึง พื้นที่บึงหรือหนองน้ำที่ค่อนข้างตื้นเขิน มีพืชจำพวกกกและหญ้าต่างๆ ขึ้นทับถมกันเป็นชั้นหนา ในพื้นที่พรุบางแห่งเมื่อเกิดการทับถมกันของหญ้ากกและพืชล้มลุกต่างๆ ทำให้ไม้พุ่มและไม้ยืนต้นเจริญเติบโตขึ้น นำมาซึ่งการเข้ามาอยู่อาศัยของสัตว์ประเภทต่างๆ กลายเป็นพื้นที่ที่พันธุ์พืชและสัตว์หลายชนิด ลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “ป่าพรุ” ที่นับได้ว่าเป็นป่าดงดิบชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำขังและมีความชื้นสูง ดู ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพรุสิรินธร. (2537). *ป่าพรุโต๊ะแดง*. หน้า 1 และ ประเสริฐ โพธิ์ปักษ์. (2542). *ป่าพรุ PEAT SWAMP FOREST*. หน้า 3.

5 ปราการ กลิ่นฟุ้ง. (2551). เล่มเดิม. หน้า 189-190.

การจัดการน้ำและที่ดิน: โครงการตามพระราชดำริทางด้านชลประทานและนิคมสหกรณ์

แม้ว่าโครงการตามพระราชดำรินในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 แต่โครงการในช่วงปี พ.ศ. 2517 ถึงก่อนต้นทศวรรษ 2520 ล้วนเป็นโครงการที่ดำเนินไปเพื่อการแก้ปัญหา น้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรม การแก้ปัญหาภาวะขาดแคลนน้ำ และการป้องกันน้ำเค็มไหลซึมเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมโดยตรง โครงการที่เกิดขึ้นเพื่อระบายน้ำออกจากพรุหรือหนองน้ำไร้ประโยชน์เพื่อจัดตั้ง “นิคมสหกรณ์”¹ โดยตรงจึงมีเพียงแค่โครงการจัดตั้งสหกรณ์นิคมบาเจาะเท่านั้น แต่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2521-2524 โครงการที่เกี่ยวข้องกับการระบายน้ำออกจากพรุและดำเนินการจัดตั้งนิคมสหกรณ์หรือสหกรณ์นิคมนี้จะเป็โครงการที่โครงการตามพระราชดำริให้ความสำคัญ และมีการดำเนินการขยายพื้นที่ของโครงการอย่างกว้างขวาง นับว่าเป็นโครงการตามพระราชดำริที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยการแก้ปัญหาการกสิกรรมในพื้นที่ คือ ปัญหาน้ำท่วม และการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่โดยการจัดสรรที่ดินทำกินและทำการส่งเสริมอาชีพให้โดยตรง การดำเนินการดังกล่าวยังเกิดจากความเชื่อพื้นฐานของโครงการว่า ปัญหาความยากจนเหล่านี้ แท้จริงแล้วเกิดขึ้นมาจากการใช้ทรัพยากรทางด้านต่างๆ ที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ในพื้นที่อย่างไม่เต็มที่ และมีสิ่ง “ไร้ประโยชน์” มากมายในพื้นที่ซึ่งโครงการสามารถทำให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้ โครงการระบายน้ำออกจากพรุจึงเกิดขึ้นเพื่อตอบโจทย์ดังกล่าว นั่นคือ การเปลี่ยนพื้นที่หนองน้ำไร้ประโยชน์หรือพรุ ให้เป็นชุมชนนิคมสหกรณ์ ซึ่งจะเป็ทั้งที่อยู่และที่ทำงานของประชาชน

นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาดังกล่าวยังเกิดจากองค์ความรู้ที่ว่า “ปัญหาน้ำท่วม ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างเต็มที่”² และปัญหา “นามีสภาพเป็นพรุ มีน้ำท่วมขังตลอดปี จึงทำให้ได้ผลผลิตไม่เต็มที่...ถ้าหากจะทำนาครั้งที่ ๒ ก็ขาดน้ำ เพราะระบบชลประทานไม่ดี”³ ของหน่วยงานราชการในท้องที่โดยเฉพาะสำนักงานจังหวัดว่าเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาส ความรับรู้หรือความเข้าใจว่าปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจสำคัญ ที่นำมาซึ่ง “ความยากจน” และปัญหานาน้ำปการของผู้คนในพื้นที่นั้นเห็นได้จากกรณีที่สำนักงานจังหวัดปัตตานีได้กล่าวถึงความสำคัญของปัญหาน้ำท่วมไว้ว่า “เป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาจังหวัด ในการประกอบอาชีพ การสาธารณสุขโรค การสาธารณสุข การศึกษา และด้านอื่นๆ ของจังหวัดปัตตานี”⁴

การขยายตัวอย่างกว้างขวางของโครงการตามพระราชดำรินในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะนี้อยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่ผลิตขึ้นในช่วงที่เศรษฐกิจมีความผันผวน และมีการขยายตัวของภัยความมั่นคงในประเทศ คือ ประเทศคอมมิวนิสต์และ

¹ นิคมสหกรณ์หรือสหกรณ์นิคม หมายถึง หมู่บ้านตามพระราชดำริที่จะดำเนินการจัดตั้งขึ้นในพื้นที่พรุแห้ง ซึ่งจะเกิดขึ้นภายหลังจากการระบายน้ำออกจากพรุ มีลักษณะของการเป็นชุมชนที่มีการรวมตัวกันในลักษณะสหกรณ์ทางการเกษตร โดยทางสหกรณ์ของชุมชนนั้นๆ จะเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ในที่ทำกินของสมาชิกนิคม โดยสมาชิกของนิคมจะมีแค่เพียงสิทธิในการทำกินหรือใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้นชั่วคราวแล้วแต่ไม่สามารถซื้อขายได้ และจะมีรัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ทรัพยากรในการผลิตและสิ่งจำเป็นดำรงชีพอื่นๆ เช่น สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ดู ปรากฏการณ์ (2551). เล่มเดิม. หน้า 193-194.

² บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี (พ.ศ. 2522) (เอกสารอัดสำเนา). หน้า 8.

³ สำนักงานจังหวัดนราธิวาส. (2522). เอกสารประกอบการบรรยายสรุปจังหวัดนราธิวาส (เอกสารอัดสำเนา). หน้า 63.

⁴ สำนักงานจังหวัดปัตตานี. (2525). ปัตตานี 2525 (เอกสารอัดสำเนา). หน้า 20.

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย¹ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับนี้จึงมุ่งเน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ การลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม การปรับปรุงคุณภาพของประชากรและการจ้างงาน การเพิ่มศักยภาพในการป้องกันภัยคุกคามทางด้านความมั่นคง ตลอดจนการปรับปรุงและบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ธนาคารโลกยังเสนอให้รัฐบาลไทยพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการขยายตัวของภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ยากจน² สิ่งดังกล่าวสอดคล้องกับการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านโครงการตามพระราชดำริ ทั้งยังสัมพันธ์กับบริบททางการเมืองในเวลานั้นที่ พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงวิธีการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นปัญหาที่คุกคามความมั่นคงของประเทศที่ใหญ่ที่สุดของรัฐบาลไทยในเวลานั้น มาเป็นการใช้นโยบายการเมืองนำการทหาร และใช้นโยบายผ่อนปรนต่อขบวนการประชาชน นิสิตนักศึกษา และฝ่ายซ้ายทุกกลุ่ม³ บริบทดังกล่าวนี้นำมาซึ่งการเกิด “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521”⁴ ที่ถือเป็นนโยบายความมั่นคงแห่งชาติฉบับแรกที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงสำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะ ในฐานะเป็นโครงการทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังที่ตัวนโยบายได้กล่าวเอาไว้ว่า

“...เร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ทุกระดับ โดยเน้นการขยายฐานทางเศรษฐกิจ ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้ทันสมัย เพื่อให้มีการผลิต การขยายตลาดแรงงาน และเพิ่มรายได้แก่คนไทยมุสลิมให้มากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนโครงการตามพระราชประสงค์”⁴

ลักษณะสำคัญของโครงการตามพระราชดำริทางด้านการจัดการน้ำและที่ดินโดยภาพรวม จะหวังผลในการแก้ปัญหาหน้าท่วมพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณขอบพรุ ซึ่งมักประสบปัญหาโดยตรงเมื่อเกิดน้ำท่วม รวมถึงการสร้างนิคมสหกรณ์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การดำเนินการของโครงการระบายน้ำออกจากพรุนั้น จะมีการขุดลอกคลองระบายน้ำหรือขุดลอกคลองที่มีอยู่เดิมให้สามารถระบายออกจากพื้นที่พรุบริเวณนั้นๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และจะมีการก่อสร้างอาคารและประตูบังคับน้ำ เพื่อให้สามารถควบคุมปริมาณน้ำในคลองเพื่อนำไปใช้เพื่อการเกษตรกรรม และเพื่อป้องกันการไหลบ่าเข้ามาของน้ำเค็มจากทะเล เนื่องจากการระบายน้ำออกจากพรุแทบทุกที่จะเป็นการระบายน้ำจากพรุผ่านคลองลงสู่ทะเล และจะเห็นได้ว่าตามแผนงานของแต่ละโครงการมักจะกำหนดปริมาณพื้นที่ที่คาดว่าจะก่อให้เกิดการลดปัญหาหน้าท่วมในจำนวนมาก เช่น โครงการระบายน้ำพรุบาเจาะตามพระราชดำริ ในเขตพื้นที่บ้านบุญเกะสุดอ ตำบลปานาเระใต้

1 ในช่วงพ.ศ. 2521-2522 นอกจากจะเป็นช่วงเวลาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีความแข็งแกร่งและสามารถท้าทายอำนาจของรัฐบาลไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว กระแสความขัดแย้งระหว่างประเทศคอมมิวนิสต์ฝั่งอื่นโด่งดังด้วยตนเอง คือ กัมพูชา กับ เวียดนาม มีความรุนแรงจนกระทั่งเวียดนามสามารถนำกองทัพเข้ายึดกรุงพนมเปญใน พ.ศ. 2522 จนทำให้สังคมไทยหวาดกลัวว่าเวียดนามอาจจะบุกยึดประเทศไทยเป็นรายถัดไป ดู อิกานต์ ศรีนารา. (2552). หลัง 6 ตุลาฯ: ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. หน้า 4, 132-135.

2 สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2547). การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทย. หน้า 46, 50-51.

3 สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2551). สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย. หน้า 179.

4 ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.). (2527). เล่มเดิม. หน้า 15-16.

อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ที่เชื่อว่าจะแก้ปัญหาหน้าท่วมนาข้าวบริเวณรอบพรุในพื้นที่กว่า 60,000 ไร่ ทั้งยังจะก่อให้เกิดพื้นที่พรุแห้งภายหลังการระบายน้ำ ซึ่งจะเป็นพื้นที่ตั้งของนิคมสหกรณ์อีกกว่า 60,000 ไร่¹ หรือโครงการระบายน้ำปนาาระ ตำบลคอกกระบือ อำเภอปนาาระ จังหวัดปัตตานี ที่คาดว่าจะสามารถบรรเทาปัญหาหน้าท่วมพื้นที่เพาะปลูกตลอดสองฟากฝั่งคลองบางมะรวดและคลองยางมู ในเนื้อที่ประมาณ 55,000 ไร่²

ในปี พ.ศ. 2521 ยังเห็นโครงการตามพระราชดำรินี้อีกลักษณะหนึ่งคือ “โครงการหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง” ในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ที่เป็นโครงการในลักษณะของการสร้างหมู่บ้านตามพระราชดำริ บนที่ดินที่ “ใช้ทำประโยชน์ไม่ได้เต็มที่” จำนวน 15,845 ไร่ โดยมีกรมชลประทาน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กรมที่ดิน และองค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานี ร่วมกันดำเนินการเพื่อสนองพระราชดำริ ซึ่งโครงการนี้จะมีการจัดสรรที่ดินให้กับประชาชนเช่นกัน แต่จะให้สิทธิในที่ทำกินแก่ประชาชนที่มีหลักฐานการครอบครองที่ดินในบริเวณดังกล่าวมาก่อนเป็นกลุ่มแรก³ โครงการนี้ทำให้เห็นอีกด้านหนึ่งของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนตามพระราชดำริ นอกเหนือจากการสร้างชุมชนนิคมสหกรณ์ ซึ่งแตกต่างกันตรงที่โครงการนี้ได้ดำเนินการบนพื้นที่ที่มีผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินบางส่วนอยู่ก่อนแล้ว และมีลักษณะร่วมกันคือเป็นการสร้างพื้นที่ชุมชนและเกษตรกรรมแห่งใหม่บนที่ดินที่ทางโครงการเห็นว่าไร้ประโยชน์

ในปี พ.ศ. 2522 โครงการระบายน้ำพรุบาเจาะ ที่ครอบคลุมพื้นที่กว่า 4 อำเภอของ 2 จังหวัดคือ จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส เริ่มเห็นผลจากการขุดคลองระบายน้ำออกจากพรุ คือ พื้นที่พรุเริ่มแห้งขึ้น และสามารถจัดสรรเป็นพื้นที่เพาะปลูกและปศุสัตว์ได้ประมาณ 10,000 ไร่ ตรงพื้นที่พรุเขตตำบลบาเราะ ใต้ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ทั้งยังทำให้พื้นที่นารอบพรุสามารถเพาะปลูกได้ปีละ 2 ครั้ง จากที่เคยถูกน้ำท่วมซังทุกปี⁴ อย่างไรก็ตามในหลายพื้นที่ของโครงการที่มีเป้าหมายในการก่อตั้งนิคมสหกรณ์ ภายหลังการระบายน้ำออกจากพรุ มักประสบปัญหาการต่อต้านจาก “ขบวนการโจรก่อการร้าย” หรือ “ขจก.” ตามคำเรียกของรัฐในเวลาหนึ่ง เนื่องจากเขตจัดตั้งนิคมสหกรณ์มักอยู่ในเขตอิทธิพลของกลุ่มต่อต้านรัฐเหล่านี้ โดยเฉพาะในพื้นที่ของโครงการจัดตั้งสหกรณ์พรุบาเจาะ ถือได้ว่าเป็น “ที่หลบซ่อนของผู้ก่อการร้าย” โดยตรง นอกจากนี้ยังมี “...ผู้ไม่เห็นด้วยกับการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ คอยขัดขวางการทำงานของเจ้าหน้าที่และยุแหย่ราษฎรให้ต่อต้านการทำงาน”⁵ เนื่องจากพื้นที่ของโครงการเป็นพื้นที่ที่ประชาชนในละแวกนั้นได้เข้าไปอาศัยเป็นพื้นที่ทำกินมาเป็นระยะเวลายาวนานก่อนการดำเนินโครงการ ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาเมื่อโครงการเริ่มเข้าไปพัฒนาพื้นที่แล้วกลุ่มผู้อยู่อาศัยไม่ยอมย้ายที่ทำกินไปตามที่

¹ หจข. ข1/23 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะ และโครงการระบายน้ำโคกเคียน. หน้า 3058.

² หจข. ข1/1 ก.ย. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักทักษิณราชินีในวังโครงการระบายน้ำปนาาระ จังหวัดปัตตานี. หน้า 3159-3160.

³ หจข. ข1/29 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี. หน้า 3132-3133.

⁴ หจข. ข1/4 ต.ค. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรผลงานของโครงการระบายน้ำตามพระราชดำริที่อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส. หน้า 4611.

⁵ *โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524.* (2524). เล่มเดิม. หน้า 106.

ทางโครงการจัดฝังไว้ และได้มีการเข้าจับจองพื้นที่ทำกินภายหลังจากที่กรมชลประทานได้ระบายน้ำออกจากพรุ และได้ขีดขวงการสำรวจที่ดินเพื่อจัดสรรที่ดินตามแผนของโครงการ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของโครงการยังถูกข่มขู่เรียกค่าคุ้มครองจากขบวนการโจรก่อการร้าย ซึ่งเป็นปัญหาที่ทางโครงการต้องประสบนับตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ¹ สิ่งนี้ทำให้เห็นอีกมิติหนึ่งของการต่อรองอำนาจในการจัดการผลประโยชน์เหนือพื้นที่ระหว่างกลุ่มประชาชนที่เข้าจับจองที่ทำกินก่อนการเข้ามาของโครงการตามพระราชดำริ หน่วยงานพัฒนาของรัฐภายใต้โครงการตามพระราชดำริ และกลุ่มต่อต้านรัฐที่ถูกเรียกว่า ขบวนการโจรก่อการร้าย

การดำเนินตามโครงการระบายน้ำออกจากพรุในเขตจังหวัดนราธิวาส ส่วนหนึ่งเป็นการขยายบทบาทของรัฐผ่านโครงการตามพระราชดำริ ในการเข้าไปจัดการพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ซึ่งเป็นการเข้าไปควบคุมพื้นที่จำนวนมากที่เคยเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์และไร่เจ้าของให้กลายเป็นพื้นที่สิทธิขาดของรัฐผ่านโครงการตามพระราชดำริ นับเป็นการแย่งชิงพื้นที่กับกลุ่มขบวนการต่อต้านรัฐในอีกทางหนึ่ง โดยการทำให้พื้นที่พรุเป็นพื้นที่ของทางราชการ ที่ทางราชการสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก และมีประชาชนของราชการอยู่อาศัย โดยการสนับสนุนของทางราชการหรือจากทางรัฐผ่านโครงการตามพระราชดำริ

การขยายตัวของโครงการระบายน้ำออกจากพรุ โครงการทางด้านการชลประทาน และโครงการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ ซึ่งแทบจะเป็นโครงการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พื้นที่เพาะปลูกข้าวของจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาส ขยายตัวในปี พ.ศ. 2523² เนื่องจากการขยายตัวของระบบชลประทาน และการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงการตามพระราชดำริ

นับว่าโครงการตามพระราชดำริทางด้านการระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุเพื่อจัดตั้งนิคมสหกรณ์เป็นหัวใจสำคัญของโครงการตามพระราชดำริในระยะเวลานี้ เห็นได้จากการขยายตัวอย่างต่อเนื่องและการกินพื้นที่อย่างกว้างขวางของโครงการ ในปี พ.ศ. 2522 โครงการจัดตั้งนิคมสหกรณ์บาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เริ่มจัดสมาชิกเข้ารับสิทธิทำกินรุ่นแรกจำนวน 176 ครอบครัว ครอบคลุมพื้นที่กว่า 4 อำเภอของ 2 จังหวัดคือ จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส³ และในปี พ.ศ. 2523 ยังได้มีการขยายเส้นทางคมนาคมเข้าไปยังโครงการ พร้อมทำการรับสมาชิกในบางอำเภอเพิ่มอีก 871 คน⁴ ในปีเดียวกันนี้โครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์นิคมหมู่โหนด จังหวัดนราธิวาส เริ่มเห็นผลเป็นรูปธรรม โดยโครงการประกอบไปด้วย 2 โครงการย่อย คือ โครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์นิคมหมู่บ้านปีเหล็ง และโครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์นิคมหมู่บ้านโคกไทร ซึ่งมีพื้นที่ที่สามารถจัดสรรให้ประชาชนเข้ารับสิทธิทำกินกว่า 150,000 ไร่

¹ ดู *โครงการพระราชดำรินจังหวัดนราธิวาส*. (2519). หน้า 18 ; *โครงการตามพระราชดำรินเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522* (2522). หน้า 49 ; *โครงการตามพระราชดำรินเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523*. (2523). หน้า 53 และ *โครงการตามพระราชดำรินเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524*. หน้า 106. นอกจากนี้ชุมชนภายใต้การอุปถัมภ์ของรัฐอื่นๆ เช่น พื้นที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ บ้านกาลัง ตำบลประสาธนคราะห์ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ได้เคยถูกโจมตีจากขบวนการโจรก่อการร้าย โดยการยิงใส่รถที่บรรทุกพ่อค้าแม่ค้าของนิคมเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2522 ดู หจข. ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522 - 29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี). หน้า 477.

² สงบ ส่งเมือง. (2546). *เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา*. หน้า 245-246.

³ *โครงการตามพระราชดำรินเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522*. (2522). หน้า 47.

⁴ *โครงการตามพระราชดำรินเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523*. (2523). หน้า 52.

มีเป้าหมายในการจัดสรรให้ประชาชน 1,000 ครอบครัวเข้าทำกิน ในแต่ละโครงการย่อย¹

ในปี พ.ศ. 2524 โครงการเหล่านี้ได้ดำเนินโครงการแล้วเสร็จเกินครึ่งหนึ่งของเป้าหมายโครงการ ซึ่งทั้งหมดนั้น จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนพื้นที่พรุจำนวนมากเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ นั้นจะทำให้เกิดการระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุโตะแดงกว่า 96,000 ไร่ จากเนื้อที่ของพรุโตะแดงทั้งหมด ประมาณ 200,000 ไร่ และพื้นที่พรุบาเจาะจะแห้งไป 119,000 ไร่² ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับป่าพรุโตะแดงนั้นซึ่ง ปิยะ กิจถาวร ได้อธิบายว่า ในอดีตนั้นป่าพรุโตะแดง เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สะดวกที่สุดของชาวบ้าน เนื่องจากพรุโตะแดงมีลำคลองเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ลำคลองเหล่านี้จึงถูกใช้เป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าระหว่างชุมชนรอบป่าพรุโตะแดงกับอำเภอตากใบและอำเภอสุไหงโก-ลก โดยพื้นที่ป่าพรุโตะแดงนั้นสามารถให้ผลผลิตที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ปลูกหลุมพี ปลูกสวายงามหายาก หรือน้ำผึ้งรวง ปัจจุบันป่าพรุโตะแดงถือเป็นพื้นที่ป่าพรุผืนสุดท้ายของประเทศไทย และเป็นหนึ่งในสามของป่าพรุในโลกรที่ยังสามารถหล่อเลี้ยงชีวิตของคนชุมชนที่อยู่รายรอบ การเปิดพื้นที่ป่าพรุจึงเป็นการตัดการหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่รายรอบป่าพรุ และทำให้เกิดความแห้งแล้งขึ้นในพื้นที่ป่าพรุ³ ส่วนสงบ ส่งเมือง มองว่า ป่าพรุนั้นเดิมเป็นสมบัติกลางของชาวบ้าน ที่เป็นทั้งแหล่งผลิตและที่อาศัยของปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุด แต่ในยุคของการพัฒนานั้น เกิดการแย่งชิงพื้นที่พรุระหว่างรัฐ ทูน และชาวบ้าน จนทำให้ป่าพรุจำนวนมากต้องถูกทำลายและหดหายไปจากภาคใต้จำนวนมาก⁴

อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงตระหนักในข้อจำกัดและผลกระทบด้านลบของโครงการระบายน้ำน้ำแบ่งออกจากพื้นที่พรุโตะแดง จึงมีพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการระบายน้ำที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการระบายน้ำพรุโตะแดงว่า ไม่ควรระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุจนแห้งขอดเพราะจะทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลได้ และกรมชลประทานจึงได้สั่งระงับการขุดลอกคลองสุไหงปาดี เพื่อตอบสนองพระราชประสงค์ดังกล่าวในปี พ.ศ. 2524⁵

โครงการตามพระราชดำริทางการชลประทาน ระบายน้ำออกจากพรุ และการก่อตั้งนิคมสหกรณ์ ในระหว่างปี พ.ศ. 2521-2524 ซึ่งเป็นโครงการตามพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำและที่ดิน อันเป็นหัวใจสำคัญของโครงการตามพระราชดำริในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลานี้ เป็นการพยายามแก้ปัญหาความยากจนของคนในพื้นที่แห่งนี้ ที่เชื่อว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของปัญหาความมั่นคงหรือปัญหาการก่อความรุนแรงในพื้นที่โดยชบวนการต่อต้านรัฐ โดยการขยายระบบชลประทาน

1 แหล่งเดิม. หน้า 45-50.

2 โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524. (2524). เล่มเดิม. หน้า 23-27.

3 ปิยะ กิจถาวร ได้อธิบายต่อว่าด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2539 และปี พ.ศ. 2541 ดู ปิยะ กิจถาวร. (2550). ชวามลายุภายใต้นโยบายพัฒนา. ใน *มลาญศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลาญมุสลิมในภาคใต้*. หน้า 136 -137.

4 สงบ ส่งเมือง. เล่มเดิม. หน้า 272.

5 โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524. หน้า 27. ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำริให้มีการรักษาสภาพพรุโตะแดงส่วนหนึ่งไว้เพื่อคงความสมดุลของสภาพแวดล้อม และหาทางรักษาพื้นที่พรุไม่ให้ถูกทำลายเพิ่มอีก ด้วยพระราชดำริดังกล่าวจึงนำมาซึ่งการก่อตั้ง “ศูนย์ศึกษาวิจัยและธรรมชาติป่าพรุสิรินธร” ขึ้นโดยกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2533 ดู คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2544). *ใต้ร่มพระบารมี 20 ปี กปร*. หน้า 59. และ โครงการสื่อมวลชนสัญจร “สื่อศิลปิน รวมใจถวายในหลวง”. (2559). *ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพรุสิรินธร จังหวัดนราธิวาส*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2559, จาก http://www.rdpb.go.th/rdpb/visit2/100project/100project_89_1.html

เพื่อใช้และแก้ปัญหาหน้าท่วมพื้นที่เกษตรกรรม ทำการปรับเปลี่ยนพื้นที่ที่ทางโครงการเห็นว่า “ไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่” ให้เกิดประโยชน์ในแง่ของการเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยในรูปนิคมสหกรณ์ กระบวนการดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดการลดลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็วของพื้นที่พรุ ตลอดจนเกิดการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนตามพระราชดำรินิคมสหกรณ์

ถนนกับอาชีพ: การดำเนินการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตตามหลักวิชา

โครงการตามพระราชดำริทางด้านการคมนาคม นับเป็นอีกหนึ่งในการดำเนินการพัฒนาของโครงการตามพระราชดำริ ที่เกิดขึ้นควบคู่กันกับโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำและที่ดินในช่วงปี พ.ศ. 2521-2524 จะเห็นถึงการดำเนินการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสจำนวนมาก โดยโครงการเหล่านี้จะทำหน้าที่ลบล้างภัยพิบัติจากธรรมชาติเข้าสู่ชุมชนตามพระราชดำริที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นเป้าหมายเบื้องต้นของโครงการก่อสร้างถนนหรือเส้นทางคมนาคมตามพระราชดำริ

ด้วยข้อจำกัดของหลักฐานที่เป็นเอกสารของทางราชการที่ใช้ชื่อว่า *โครงการตามพระราชดำรินิคมสหกรณ์จังหวัดนราธิวาส* ซึ่งข้อมูลในปี พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2521 ได้ขาดหายไป ทำให้ต้องพิจารณาการขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริทางด้านการคมนาคมจากหลักฐานประเภทเดียวกันในปี พ.ศ. 2519 และ พ.ศ. 2522 ถึง พ.ศ. 2524 ทำให้เห็นว่าโครงการตามพระราชดำริ เริ่มเกิดขึ้นเพื่อสร้างเส้นทางคมนาคมและเพื่อสร้างความสะดวกในการเข้าไปพัฒนาตามโครงการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ ตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2518¹ โครงการตามพระราชดำริทางด้านนี้จึงเกิดขึ้นควบคู่กับโครงการพระราชดำริทางด้านอื่นๆ เพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงพื้นที่นั้นๆ

ในปี พ.ศ. 2522 ได้มีโครงการพระราชดำริทางด้านการพัฒนาการคมนาคมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสจำนวน 6 โครงการ รวมเป้าหมายในการก่อสร้างของทุกโครงการประมาณ 57 กิโลเมตร ทั้งหมดเป็นถนนลาดยางตามมาตรฐาน และดำเนินการก่อสร้างโดยแขวงทางนราธิวาส² ในปี พ.ศ. 2523 มีโครงการที่ดำเนินการต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2521 ถึง พ.ศ. 2522 จำนวน 5 โครงการ เป็นโครงการที่เริ่มดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ. 2523 จำนวน 5 โครงการ รวมระยะทางการก่อสร้างตามเป้าหมายของโครงการทั้งหมดประมาณ 72 กิโลเมตร ประกอบไปด้วยโครงการที่เป็นการสร้างถนนลูกรังและถนนลาดยาง แต่ละโครงการจะกระจายตัวไปยังเขตพื้นที่ของอำเภอบาเจาะ อำเภอบันนังสวย กิ่งอำเภอสือคีริน อำเภอสุไหงปาดี อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส และในเขตกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี และมีเป้าหมายในการเชื่อมอำเภอเหล่านี้เข้าด้วยกัน และแทบทุกอำเภอจะเป็นที่ตั้งของโครงการตามพระราชดำริทางด้านอื่นๆ แทบทั้งสิ้น³

ส่วนในปี พ.ศ. 2524 มีโครงการที่ดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณก่อนหน้าจำนวน 8 โครงการ และมีโครงการที่เพิ่มเติมเข้ามาในปีงบประมาณนี้อีก 8 โครงการ เป็นโครงการที่ดำเนินการพัฒนาในเขตพื้นที่ของอำเภอดากใบ อำเภอสุไหงปาดี อำเภอสุไหงโก-ลก อำเภอเรือเสาะ อำเภอระแงะ ฯลฯ

¹ โครงการพระราชดำรินิคมสหกรณ์จังหวัดนราธิวาส. (2519). เล่มเดิม. หน้า 15.

² โครงการตามพระราชดำรินิคมสหกรณ์จังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522. (2522). เล่มเดิม. หน้า 55-60.

³ โครงการตามพระราชดำรินิคมสหกรณ์จังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523. (2523). เล่มเดิม. หน้า 6-66.

ของจังหวัดนราธิวาส และในปีงบประมาณนี้ยังเพิ่มโครงการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและซ่อมแซมสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กพื้นไม้เข้าเพิ่มเติม ทำให้ปีงบประมาณ 2524 มีโครงการทางด้านการคมนาคมทั้งหมด 19 โครงการ นอกจากแขวงทางนราธิวาสแล้ว ยังมีสภาตำบล สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) จังหวัดนราธิวาส สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ดำเนินการ โดยจะมีบางโครงการที่ทางโครงการตามพระราชดำริได้เข้ามาดำเนินการเอง¹ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเหล่านี้นอกจากจะเป็นไปเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในท้องถิ่นให้สามารถสัญจรไปมาได้ อย่างสะดวก ยกกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ที่ถนนตัดผ่าน โดยใช้เส้นทางคมนาคมดังกล่าวลำเลียงผลผลิตไปสู่ตลาดในตัวเมือง และเป็นการสนับสนุนการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ของโครงการตามพระราชดำริแล้ว² ยังเป็นไปเพื่อ “...ฟื้นฟูจิตใจของราษฎรในท้องถิ่น...ช่วยให้เจ้าหน้าที่ของทางราชการได้ใช้เส้นทางสายนี้ปฏิบัติหน้าที่ได้และสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้าย”³

การขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริทางด้านการคมนาคม ก่อให้เกิดการเชื่อมพื้นที่ชุมชนกับชุมชน และอำเภอกับอำเภอในเขตจังหวัดนราธิวาสเข้าด้วยกัน และเริ่มเห็นถึงลักษณะของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางคมนาคมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส สิ่งเหล่านี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าการขยายเส้นทางคมนาคมไปยังพื้นที่ชนบทที่ห่างไกลในจังหวัดนราธิวาส เริ่มเกิดขึ้นอย่างจริงจังและกว้างขวางในระยะเวลา

นอกจากโครงการตามพระราชดำริทางด้านการคมนาคมแล้ว ยังมีการดำเนินโครงการตามพระราชดำริในลักษณะของการสร้างอาชีพเสริมให้กับประชาชนในรูปของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า การจักสาน และโครงการศิลปาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าจากวัสดุในท้องถิ่นอื่นๆ และโครงการที่ส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์ การประมง ตลอดจนการส่งเสริมการเพาะปลูกพืชในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นการพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของประชาชนในจังหวัดนราธิวาสให้เป็นไปตาม “หลักวิชาการสมัยใหม่” โครงการเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือที่ทางโครงการตามพระราชดำริ เชื่อว่าจะนำมาซึ่งการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในนิคมสหกรณ์ นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ และชุมชนตามพระราชดำริในลักษณะอื่น รวมถึงประชาชนในพื้นที่ชนบทของจังหวัดนราธิวาส

โครงการทางด้านการสร้างอาชีพเสริม มีเนื้อหาสาระเช่นเดียวกับโครงการตามพระราชดำริทางด้านการจัดการน้ำและที่ดิน กล่าวคือ เป็นการดำเนินการแปรเปลี่ยนสิ่งที่ “ไร้ประโยชน์” ในท้องถิ่นในที่นี้คือ ย่านลึเกา ให้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีคุณภาพผ่านการดำเนินโครงการทางด้านการจัดทำย่านลึเกา ซึ่งจะทำให้คนในท้องถิ่นสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างคุ้มค่า นอกจากโครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการทอผ้า และโครงการส่งเสริมการจักสานย่านลึเกาแล้ว โครงการตามพระราชดำรินี้ยังครอบคลุมโครงการศิลปาชีพพิเศษ ที่มีการส่งเสริมการจักสานไม้ไผ่ การจัดทำเรือกอลและจำลอง การจักสานหวาย การจัดทำแก้อี้ การสานเสื่อปาหนัน เสื่อกระจูด และการตีเหล็กอีกด้วย⁴ แม้โครงการทางด้านการจัดทำย่านลึเกาจะกระจายอยู่ในหลายอำเภอของจังหวัดนราธิวาส แต่โครงการ

¹ โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524. (2524). เล่มเดิม. หน้า 37-46.

² แหล่งเดิม. หน้า 42-46.

³ แหล่งเดิม. หน้า 46.

⁴ โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523. (2522). เล่มเดิม. หน้า 43 และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20 ก.ย. 23 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการระบายน้ำคลองลาน โครงการศิลปาชีพพิเศษ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส, หน้า 5520-5521.

ทางด้านนี้มักประสบปัญหาประชาชนในท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งของโครงการไม่ให้ความสนใจ และมักมีสมาชิกของโครงการใช้เวลาที่จะต้องเข้าร่วมโครงการไปกับการทำงานในอาชีพอื่นที่สามารถสร้างรายได้ให้ตนได้ดีกว่าการร่วมโครงการอยู่เสมอ¹

ในส่วนของโครงการทางการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้เป็นไปตามหลักวิชาการสมัยใหม่ นับเป็นรายงานของโครงการตามพระราชดำริที่กว้างขวางที่สุดในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส กล่าวคือเป็นโครงการที่ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องปศุสัตว์ การเกษตรกรรม ไปจนถึงเรื่องอาหารสัตว์และการปรับปรุงคุณภาพดินเพื่อให้สามารถเพาะปลูกพันธุ์พืชต่างๆ ตามพระราชดำรินั้นทำให้เห็นลักษณะของโครงการตามพระราชดำรินี้ที่ครอบคลุมตั้งแต่ในระดับล่างสุด คือ เรื่องคุณภาพดิน ปุ๋ย อาหารสัตว์ หรือแม้แต่หญ้าเลี้ยงสัตว์ ไปจนถึงระดับสูงสุด คือ เรื่องของการแปรรูปและส่งออก หรือเป็นการดำเนินการที่ครอบคลุมทุกองค์ประกอบของการปศุสัตว์และการเกษตรกรรมในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป้าหมายหลักของโครงการทางด้านนี้คือ การพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรกรรมแบบ “พื้นเมือง” หรือแบบดั้งเดิมของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้กลายเป็นแบบใหม่แทบทั้งหมด ดังนั้นพืชและสัตว์เศรษฐกิจในจังหวัดนราธิวาส ไม่ว่าจะเป็น ข้าว มะพร้าว ยางพารา ปลา แกะ หมู ไก่ ต่างถูกโครงการตามพระราชดำริส่งเสริมให้มีการจัดวางระบบการผลิตใหม่ให้เป็นไปตามหลักวิชาทั้งสิ้น²

โครงการเหล่านี้ล้วนมีเป้าหมายในการเพิ่มจำนวนและคุณภาพผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และช่องทางการหารายได้ให้กับประชาชน ซึ่งเป็นการพยายามยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนในพื้นที่แห่งนี้ สิ่งนี้เป็นแก่นสำคัญของทุกโครงการตามพระราชดำรินี้ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสและจังหวัดชายแดนภาคใต้อื่นๆ ในห้วงเวลานี้ การขยายตัวของโครงการตามพระราชดำรินี้ทางการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต ได้ทำให้พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์กลายเป็นศูนย์กลางทางการเกษตรและการประมงของจังหวัดนราธิวาส โดยทำหน้าที่เป็นแหล่งสาธิตให้ความรู้ และแจกจ่ายพืชและสัตว์ “พันธุ์ดี” ไปสู่ประชาชนในพื้นที่ โครงการจำนวนมากได้มุ่งไปยังพื้นที่หมู่บ้านตามพระราชดำรินิคมสหกรณ์ และนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ เนื่องจากโครงการเหล่านี้ทำหน้าที่ในการให้ความรู้และวัตถุประสงค์ทางการเพาะปลูกให้แก่ประชาชนในชุมชนตามพระราชดำรินี้ และยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอาชีพให้กับเหล่าผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกนิคมสหกรณ์ที่ทางโครงการตามพระราชดำริจัดตั้งขึ้น ในด้านนี้โครงการเหล่านี้จึงเป็นผลพวงและสิ่งที่จำต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างชุมชนตามพระราชดำริ เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อคนในชุมชนเหล่านั้น³

สรุป

โครงการตามพระราชดำรินี้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระหว่าง พ.ศ. 2521-2524 เกิดขึ้นในบริบทที่รัฐบาลได้ใช้การ “พัฒนา” มาเป็นวิธีการสำคัญในการแก้ปัญหาความมั่นคงของประเทศ การดำเนินการพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านโครงการตามพระราชดำริ จึงมีจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่โดยการใช้โครงการพัฒนาต่างๆ ในการตั้งศักยภาพทางการผลิตทางการเกษตร

¹ โครงการตามพระราชดำรินีในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523. (2523). เล่มเดิม. หน้า 41.

² ดู โครงการตามพระราชดำรินีในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522 ; โครงการตามพระราชดำรินีในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523 และ โครงการตามพระราชดำรินีในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524.

³ ดู แหล่งเดิม.

และการใช้ทรัพยากรในแต่ละด้าน โดยเฉพาะที่ดิน น้ำ และสิ่งที่เคย “ไร้ประโยชน์” ให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้เป็นวิธีการที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งทางโครงการตามพระราชดำริเชื่อว่าเป็นที่มาของปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในขณะที่การขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริได้ก่อให้เกิดผลในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีโครงการตามพระราชดำริอยู่มากที่สุดโดยตรง นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนตามพระราชดำริ พื้นที่เกษตรกรรม พร้อมกับเกิดการลดลงอย่างมากของพื้นที่พรุ แต่ในขณะเดียวกันโครงการตามพระราชดำริได้ทำให้จังหวัดนราธิวาสเกิดการขยายตัวของเส้นทางการคมนาคมที่เชื่อมพื้นที่ภายในตัวจังหวัดเข้าด้วยกัน พร้อมกับเกิดความพยายามในการสร้างอาชีพเสริมและปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิม มาสู่รูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่เชื่อว่าจะนำมาซึ่งรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดีกว่า

บรรณานุกรม

เอกสารจดหมายเหตุแห่งชาติ

จดหมายเหตุแห่งชาติ (หจช.). ข1/23 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำพญาเงาะ และโครงการระบายน้ำโคกเคียน.

..... ข1/1 ก.ย. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักทักษิณราชินีควนโพธิ์ไปยังโครงการระบายน้ำปนาเระ จังหวัดปัตตานี.

..... ข1/29 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง อำเภอนงนุช จังหวัดปัตตานี.

..... ข1/4 ต.ค. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรผลงานของโครงการระบายน้ำตามพระราชดำริที่อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส.

..... ข1/20 ก.ย. 23 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการระบายน้ำคลองลาน โครงการศิลปาชีพพิเศษ อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส.

เอกสารภาษาไทยประเภทอื่น ๆ

เกษียร เตชะพีระ. (2550). สู่ความเข้าใจและทางออก. ใน *มลาญศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลาญมุสลิมในภาคใต้*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

การอภิปรายภาคเช้า วันที่ 28 พฤศจิกายน 2523. *เอเชียปริทัศน์*. 2 (1): 54.

กองบัญชาประชาชนชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2522). *ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด ฉบับปี 2522*. ม.ป.ท.

คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2525). *องค์ประกอบของปัญหาที่มีต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดภาคใต้*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.

โครงการพระราชดำริจังหวัดนราธิวาส. (2519). กรุงเทพฯ: แพร่การช่าง.

โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522. (2522). นราธิวาส: สำนักงานจังหวัด

- นราธิวาส องค์การบริหารส่วนจังหวัดนราธิวาส.
โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523. (2523). นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส องค์การบริหารส่วนจังหวัดนราธิวาส.
- โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524. (2524). กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์พัฒนาศึกษาจำกัด.
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. (2551). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธิดากานต์ ศรีนารา. (2552). หลัง ๖ ตุลาฯ ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ๖ ตุลารำลึก.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ). (2550). มลาญศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- นิรัตน์ จรจิตร และคณะ. (2525). สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา: คณะวิชาครุศาสตร์ วิทยาลัยครูยะลา.
- บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี (พ.ศ. 2522) (เอกสารอัดสำเนา).
- ปราการ กลิ่นพุ้ง. (2551). การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493-2530. ปริญญาโท อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยนาด บุนนาค. (2557, 1 มกราคม). พระมหากษัตริย์กับประชาชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสมัยประชาธิปไตย. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. 39 (1): 1-39.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.). (2527). บรรยายสรุปเสนอต่อนักศึกษา วปอ. รุ่นที่ 26. ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- สงบ ส่งเมือง. (2546). เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2551). สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: พี. เพรส.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2547). การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สำนักงานจังหวัดนราธิวาส. (2522). เอกสารประกอบการบรรยายสรุปจังหวัดนราธิวาส (เอกสารอัดสำเนา).
- สำนักงานจังหวัดปัตตานี. (2525). ปัตตานี 2525 (เอกสารอัดสำเนา).